

derdeen-en-veertigduizend Joden die in totaal uit het *Protektorat, Grossdeutschland*, Nederland en Denemarken naar Theresienstadt zijn gestuurd, zijn ter plaatse drie-en-dertigduizend (23%) gestorven; zeven-en-tachtigduizend (62%) zijn naar andere oorden gedeporteerd, van oktober '43 af nagenoeg steeds naar Auschwitz.

In '42 waren de omstandigheden in Theresienstadt het slechtst: alleen al in september stierven er bijna vierduizend mensen – eind van die maand was het stadje (van afmetingen niet veel groter dan Westerbork) met meer dan drie-en-vijftigduizend Joden volgepropt. In de loop van '43 (in april arriveerde het eerste transport uit Nederland) werden de toestanden, uiteraard steeds op een basis van onmenselijkheid, een tikje 'normaler', mede omdat er gewerkt moest worden, maar dat betekende louter dat er naar verhouding minder mensen stierven. De strijd om het bestaan bleef er verwoed en de tegenstellingen waren er even scherp als in de 'gewone' concentratiekampen.

Er hokten in die tijd in Theresienstadt een veertigduizend Joden, van wie ruim de helft productief werkzaam moest zijn en tegen de drieduizend de een of andere functie uitoefenden. Voldoende eten was er alleen voor ca. vijfduizend arbeiders in de belangrijkste bedrijven, voorts, uiteraard, voor ieder die iets met de voorbereiding of de verdeling van het schaarse voedsel te maken had, en tenslotte voor de 'aristocratie' van Joodse gezagsdragers die een uit Joden bestaande *Ältestenrat* aan de top hadden, alsmede voor (uiteindelijk) een tweehonderd andere officiële 'prominenten'. Elk lid van de *Ältestenrat* bewoonde voorts met zijn gezin een eigen kamer; hij werd niet naar elders gedeporteerd en had dertig personen op een eigen lijst mogen plaatsen die gelijke bescherming zouden genieten als hijzelf – hetzelfde privilege was in bezet Nederland aan Cohen en Asscher, de twee voorzitters van de Joodse Raad, verleend. Door de aanwezigheid van die 'aristocratie' vormde zich in Theresienstadt, aldus Adler (die er van februari '42 tot oktober '44 'gewoond' heeft¹), *'eine Art von Hofstaat . . . Man scheute sich nicht, Feste und Tanzabende in den Herrschaftszimmern oder hergerichteten Kanzleien zu veranstalten. Sogar Maskenbälle gab es, und einer zumindest wurde am Vorabend vor der Abfahrt eines Transportes abgehalten.'*²

Bij dat laatste tekenen wij aan dat, in tegenstelling tot de leiding van de Joodse Raad in Nederland en de Joodse kampleidingen van Westerbork en Vught, enkele leden van de *Ältestenrat* van Theresienstadt van februari '43 af

¹ Hij werd toen naar Auschwitz gedeporteerd, d.w.z. kort voor het einde der vergassing. ² H. G. Adler: *Theresienstadt 1941-1945*, p. 251.